

ДАР ОД БОГА

Божија благодат, вера, оправдање, изабрање и средства благодати

Текст не покушава да англиканизам сведе на једну каснију школу реформисане или арминијанске теологије. Намерно се ослања на класичне англиканске формуларе, који снажно исповедају првородни грех, приоритет благодати и оправдање вером, али предодређење тумаче пастирски и не намећу једну школску шему реда спасења.

1. Благодат: слободни дар Божији

Хришћанска вера полази од чињенице да је човек створен добар, по лику Божијем, али да је грехом изгубио првобитну праведност и да је људска природа рањена и искварена. Историјско хришћанство не учи да је човек створен без наде, него да је палом човеку спасење немогуће без Божије благодати. Англикански Члан IX Тридесет девет чланова вере говори о првородном греху као о 'кварењу природе' сваког Адамовог потомка и наглашава да се човек по својој природи приклања злу.

Благодат зато није награда за духовно способне нити плата за добра дела. Она је незаслужена Божија наклоност и Божије деловање којим нас Отац привлачи Сину, опрашта нам ради Христовог дела и Духом Светим обнавља наш живот. Реформација је ту истину сажела изразом *sola gratia* — само благодаћу.

Милост и благодат у српском хришћанском језику често се додирују и не треба их насилно раздвајати као да означавају две потпуно различите Божије особине. Када говоримо о спасењу, благодат означава Божији слободни и незаслужени дар, док милосрђе наглашава Божију сажаливу љубав према грешнику и страдалнику.

*„Благодаћу сте спасени кроз веру; и то није од вас, Божији је дар — не од дела, да се нико не похвали.“
(Ефесцима 2,8–9)*

2. Пелагије и Августин: зашто је спор био важан

Почетком V века у западном хришћанству развила се позната расправа између Пелагија и Августина, епископа Хипона. Пелагије је био хришћански аскета и учитељ који је снажно истицао човекову моралну одговорност. У облику који су његови противници препознали као пелагијанизам, његово учење је умањивало последице Адамовог пада и могућност човекове воље представљало тако широко да је Божија унутрашња благодат престајала да буде неопходна за почетак спасења.

Августин је, насупрот томе, инсистирао да пали човек не може сам из себе створити спасоносну веру нити се сопственом снагом уздићи до Бога. Благодат не долази само као помоћ добром човеку који је већ почео да се спасава; она претходи, буди, лечи, ослобађа и оспособљава људску вољу да одговори Богу.

Пелагијанска учења осуђена су на саборима у северној Африци, нарочито у Картагини 418. године, а касније су одбачена и на Васељенском сабору у Ефесу 431. године. Зато је историјски нетачно Августина називати 'средњовековним' теологом: он припада позноантичком добу и један је од најзначајнијих Отаца западне Цркве.

Англиканска Реформација стоји у овом августиновском наслеђу. Члан X учи да човек после пада не може сопственом природном снагом да се припреми за веру и обраћење, него му је потребна благодат Божија у Христу која нам претходи да бисмо могли хтети добро и сарађује са нама када је добра воља пробуђена.

3. Благодат и људска воља

Хришћанско учење о благодати не поништава људску одговорност. Свето писмо истовремено позива човека: „Покајте се и верујте у Јеванђеље“ (Марко 1,15), и сведочи да је Бог Онај који у нама производи и хтење и деловање по својој доброј вољи (Филипљанима 2,13). Ове две истине не треба супротстављати.

У класичном англиканском језику може се говорити о претходећој, или превентивној, благодати: Бог први делује, позива и оспособљава. Наш одговор вере јесте стварни људски одговор, али није заслуга којом купујемо спасење. И сама способност да се окренемо Христу почива на Божијој благодати.

4. Препород, вера и оправдање

Нови завет говори о препороду, новом рођењу, вери, покајању, оправдању, усыновљењу и освећењу. Теолози су током историје настојали да опишу њихов логички однос изразом *ordo salutis* — 'ред спасења'. Тај појам може бити користан, али не треба од једног школског редоследа правити меру православности.

Строго тврђење да се препород увек мора временски или логички поставити пре вере припада одређеним реформисаним системима, али није формула коју англикански формулари намећу целој Цркви. Англиканска традиција јасно чува Божију иницијативу: без деловања Духа Светог нема спасоносне вере. Истовремено, оправдање се прима вером, а не делима.

Члан XI Тридесет девет чланова вере учи да се пред Богом сматрамо праведнима једино због заслуге Господа и Спаситеља Исуса Христа, вером, а не због наших дела или заслуга. Добра дела зато не узрокују оправдање; она га следе као плод живе вере (Члан XII).

У разговору са Никодимом Христос говори о рођењу „водом и Духом“ (Јован 3,5). Историјска Црква је овај текст врло рано повезивала са крштењем и новим рођењем. Англиканизам ту везу не одбацује: Књига заједничких молитава крштење назива спољашњим знаком унутрашње благодати, а његову унутрашњу стварност описује као умирање греху и ново рођење за праведност. Зато препород не треба свести само на један психолошки тренутак обраћења.

5. Да ли Ефесцима 2,8 каже да је 'вера' граматички Божији дар?

У изворном тексту документа тврди се да, „према свим правилима грчке граматике“, заменица „то“ у Ефесцима 2,8 мора да се односи искључиво на реч „вера“. Та тврдња није граматички одржива. Грчка реч πίστις (вера) женског је рода, док је заменица тоῦτο (то) средњег рода. Зато многи тумачи разумевају „то“ као упућивање на читаву претходну стварност: спасење благодаћу кроз веру.

То, међутим, не значи да је вера независно људско достигнуће. Нови завет на више места показује да је вера могућа по Божијој благодати и деловању Духа. Исправан закључак није: „грчка граматика доказује да је једино вера дар“, него: целокупно спасење, од почетка до краја, јесте Божији дар који примамо вером.

6. Изабрање и предодређење: у Христу и ради утехе

Свето писмо отворено говори о Божијем изабрању. Ефесцима 1 учи да нас је Бог изабрао у Христу пре постања света, а Римљанима 8 и 9 наглашавају слободу Божије милости. Реформација је вратила ово учење у средиште проповеди о благодати.

Али класични англиканизам намерно говори о предодређењу пастирски, а не спекулативно. Члан XVII каже да је побожно разматрање изабрања у Христу пуно утехе вернима, јер учвршћује њихову веру и љубав према Богу. Истовремено упозорава да непрестано зурење у 'тајну Божије предодређености' може одвести или у очајање или у немаран живот.

Зато није англикански исправно проповедати изабрање тако да човек закључи: „Ако сам изабран, бићу спасен без обзира на веру, покајање, Цркву и средства благодати; ако нисам, све је узалуд.“ Божија обећања треба примати онако како су у Писму опште објављена, а човек је позван да се покаје, верује Јеванђељу, пребива у Христу и користи средства која је Бог дао.

7. Може ли хришћанин отпасти од примљене благодати?

Изворни текст тврди да спасоносна вера може ослабити, али „никада не може бити уништена“. То је препознатљива тврдња једног дела реформисане традиције, али она није једина историјска хришћанска позиција, нити се може представити као обавезујуће англиканско учење.

Члан XVI изричито каже да, након што смо примили Духа Светога, можемо отпасти од дате благодати и пасти у грех, али и да Божијом благодаћу можемо поново устати и поправити живот. То не треба претворити у сталну несигурност, него у позив на смирену истрајност: наша нада није у снази сопственог држања Бога, него у верности Христа, а та нада нас подстиче на веру, покајање и свет живот.

8. Реч и Дух

Једна од најјачих страна изворног текста јесте нагласак да Дух Свети делује кроз Реч Божију. „Вера, дакле, долази од слушања, а слушање речју Христовом“ (Римљанима 10,17). Проповед, читање и разматрање Писма заиста су централни у англиканској и реформаторској духовности.

Ипак, реченицу да Дух Свети „никада није обећао да ће деловати преко критичара“ треба одбацити као преопшту. Историјско хришћанство не супротставља веру и озбиљно проучавање. Научна, језичка и историјска истраживања могу бити корисна, под условом да се не постављају изнад Божије речи. Реформаторски принцип *sola Scriptura* не значи „само ја и моја Библија“, него да је Свето писмо највиша норма по којој се проверавају предања, тумачења и учења.

Англиканска традиција у том смислу чита Писмо у заједници Цркве, у разговору са древним Символима вере, Оцима, литургијом и разумом, али ниједан од тих сведока не стоји изнад канонског Писма.

9. Средства благодати

Изворни текст исправно наглашава проповед и молитву, али је англикански непотпун ако средства благодати сведе готово само на њих. Књига заједничких молитава учи да су сакраменти „спољашњи и видљиви знаци унутрашње и духовне благодати“ и средства којима ту благодат примамо.

У животу Цркве нарочито место имају:

- Свето писмо, читано и верно проповедано;
- Свето крштење, као знак и средство новог рођења и примања у Христову Цркву;
- Господња вечера, односно Света евхаристија, у којој верни истински примају Христово Тело и Крв на духовну корист;
- молитва, лично и заједнички, нарочито Господња молитва и литургијска молитва Цркве;
- заједништво Цркве, исповедање вере, покајање, поучавање и дела љубави.

Ова средства нису магијски механизми нити људске заслуге. Бог их је дао да би кроз њих хранио и укрепљивао веру свога народа.

10. Јован Весли, Августин и искуство обраћења

Примери Августина и Јована Веслија могу бити драгоцени, али треба их историјски прецизно представити. Августиново чувено искуство 'tolle lege' ('узми и читај') догодило се у Милану 386. године и било је важан тренутак његовог обраћења и предавања Христу.

Јован Весли је 24. маја 1738. у Алдерсгејту доживео снажно уверење Божије љубави и оправдања вером, док је слушао читање из Лутеровог предговора Посланици Римљанима. Он је у то време већ био рукоположени свештеник Цркве Енглеске. Тај догађај је најбоље описати као пресудан тренутак уверења и еванђеоског препорода његове службе, а не као доказ да пре тог часа уопште није било Божије благодати у његовом животу.

11. Оправдање, освећење и раст у вери

Оправдање и освећење треба разликовати, али не раздвајати. Оправдање је Божији милостиви суд над грешником ради Христа: примљен вером, грешник се пред Богом сматра праведним не због сопствених заслуга, него због Христове заслуге. Оно није процес у којем постепено постајемо све више оправдани.

Освећење, насупротив томе, јесте стварни раст у светости. Вера може бити слаба или снажна, хришћанин може пролазити кроз сумњу и духовну сувоћу, али Бог нас позива да растемо у благодати. Добра дела су плод, а не цена спасења.

„Верујем; помози моме неверју!“ (Марко 9,24)

12. Закључак: спасење је од Господа

Библијска, патристичка и реформаторска нит која пролази кроз хришћанско учење о благодати може се сажети једноставно: спасење почиње у Богу, остварено је у Христу и примењује се Духом Светим. Човек се не спасава зато што је морално бољи, интелигентнији, религиознији или способнији од других.

Истовремено, Божија благодат не ствара духовну пасивност. Она буди покајање, веру, љубав и послушност. Она нас уводи у Цркву, храни нас Речју и сабраментима, учи нас молитви и води у добра дела која је Бог унапред припремио да у њима ходимо (Ефесцима 2,10).

Зато хришћанин не гледа најпре у тајне Божијих одлука да би открио да ли сме да дође Христу. Он гледа у Христа који је објављен у Јеванђељу. Позив Јеванђеља је стварни позив: покај се, веруј, крсти се, пребивај у заједници Цркве, храни се Божијом Речју и Светом евхаристијом и живи од благодати.

Тако се чува и срце Реформације и ширина историјског англиканизма: sola gratia — само благодаћу; solus Christus — само Христос је темељ спасења; sola fide — оправдање се прима вером; и sola Scriptura — Свето писмо је највиша норма вере, читана у живој заједници једне, свете, саборне и апостолске Цркве.

Извори за богословско усклађивање

1. Тридесет девет чланова вере Цркве Енглеске, нарочито чланови IX–XII, XVI–XVII и XXV.
2. Књига заједничких молитава (Book of Common Prayer, 1662), Катихизис.
3. Августин, Исповести, књига VIII; анти-пелагијански списи.
4. Одлуке Сабора у Картагини (418) и сведочанство Васељенског сабора у Ефесу (431) против пелагијанизма.
5. Јован Весли, Дневник, запис од 24. маја 1738. године.